

مدل‌یابی بهزیستی روان‌شناختی بر مبنای ذهن‌آگاهی با میانجی‌گری تجربه‌ی شیف‌تگی در
دانش‌آموزان دختر پایه‌ی سوم دوره دوم متوسطه شهر قم

**Modeling of Psychological Well-Being based on Mindfulness mediated by Flow in
Female Students of the Third Grade of the Second Year of Secondary School in Qom**

Dr. Houshang Garavand

Assistant Professor, Department Of Psychology,
Faculty of Literature and Humanities, Lorestan
University, Khorramabad, Iran.

Zeinab Bagheri *

MA. Student in general psychology, Faculty of
Humanities, Tolouemehr Non-Profit University of
Qom, Qom, Iran.

zeinabbagheri222@gmail.com

دکتر هوشنگ گراوند

استادیار، گروه روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان،
خرم آباد، ایران.

زینب باقری (نویسنده مسئول)

دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، دانشکده علوم انسانی،
موسسه آموزش عالی طلوع مهر قم، قم، ایران.

Abstract

The aim of the present study was the modeling of psychological well-being based on mindfulness mediated by flow in female students. This research was descriptive correlational using a structural equation modeling method. The statistical population in the present study included all female students of the third grade of the second school in Qom, in the academic year of 2023-2024. The statistical sample size was determined to be 200 people, which was done by random cluster sampling. The questionnaires were Five-Factor Mind Fullness of Questionnaire (FFMQ, Bauer et al., 2006), Flow State Scale (FSS, Jackson & Eklund, 2002) and Psychological Well-Being questionnaire (PWB, Ryff, 1989). For analyzing data we used the analysis of structural. The results of data analysis showed that the model has a good fit and there is a significant correlation and flow state has a direct and significant effect on psychological well-being ($P<0.01$), But mindfulness had no direct effect on psychological well-being ($P>0.05$). Also, mindfulness through the mediation of the flow state has an indirect and significant effect on psychological well-being ($P<0.01$). In general, it can be concluded that flow is one of the underlying mechanisms of the relationship between mindfulness and psychological well-being in students; Based on this, it is suggested to implement educational and therapeutic programs focused on mindfulness and flow to improve the psychological well-being of students.

Keywords: Flow, Mindfulness, Psychological Well-Being, students, girls, secondary.

چکیده

هدف از انجام این پژوهش، مدل‌یابی بهزیستی روان‌شناختی بر مبنای ذهن‌آگاهی با میانجی‌گری تجربه‌ی شیف‌تگی در دانش‌آموزان دختر بود. این پژوهش، توصیفی-همبستگی و به روش مدل‌یابی معادلات ساختاری بود. جامعه‌آماري در پژوهش حاضر، شامل کلیه دانش‌آموزان دختر پایه سوم دوره دوم متوسطه نظری شهر قم، در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بود. حجم نمونه آماری برابر ۲۰۰ نفر تعیین شد که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انجام شد. ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش، پرسشنامه ۵ عاملی ذهن‌آگاهی بائر و همکاران (FFMQ، ۲۰۰۶)، پرسشنامه تجربه‌ی شیف‌تگی جکسون و اکلند (FSS، ۲۰۰۲) و پرسشنامه بهزیستی روان‌شناختی ریف (PWB، ۱۹۸۹) بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل معادلات ساختاری استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که مدل از برازش خوبی برخوردار بوده و تجربه‌ی شیف‌تگی بر بهزیستی روان‌شناختی اثر مستقیم و معنادار داشت ($P<0/01$)؛ اما ذهن‌آگاهی بر بهزیستی روان‌شناختی اثر مستقیم نداشت ($P>0/05$). همچنین ذهن‌آگاهی با میانجی‌گری تجربه‌ی شیف‌تگی بر بهزیستی روان‌شناختی اثر غیرمستقیم و معناداری داشت ($P<0/01$). در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که تجربه‌ی شیف‌تگی یکی از مکانیسم‌های زیربنایی رابطه بین ذهن‌آگاهی و بهزیستی روان‌شناختی در دانش‌آموزان است؛ بر این اساس پیشنهاد می‌شود جهت بهبود بهزیستی روان‌شناختی دانش‌آموزان برنامه‌های آموزشی و درمانی متمرکز بر ذهن‌آگاهی و تجربه‌ی شیف‌تگی اجرا شود.

واژه‌های کلیدی: تجربه‌ی شیف‌تگی، ذهن‌آگاهی، بهزیستی روان‌شناختی،

دانش‌آموزان، دختران، دوره متوسطه.

مقدمه

مدرسه محیطی برای یادگیری و تربیت است و بخش مهمی از زندگی دانش‌آموزان در آنجا سپری می‌شود. از مهم‌ترین مسائل مربوط به نظام آموزشی، بررسی عوامل مؤثر در بهبود و موفقیت فرایند یادگیری در دانش‌آموزان است که توجه به آن، به دلیل اثراتی که در آینده شغلی و وضعیت اجتماعی دانش‌آموزان بر جای می‌گذارد، از اهمیت بسزایی برخوردار است. در سال‌های اخیر، پژوهشگران در بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت، علاوه بر صفات، به توانایی‌های شناختی اشاره کردند (قادری، ۱۴۰۰). در این راستا، رویکرد نوظهور روان‌شناسی مثبت^۱، در جستجوی بهزیستی و شکوفایی انسان می‌باشد (دوردون-مایرز^۲ و همکاران، ۲۰۱۸). همچنین آنچه در روان‌شناسی مثبت امروزه مورد توجه است، این است که زندگی انسان، چگونه شکوفا می‌شود و چطور به حد رشد در می‌آید (هیرشبرگ^۳ و همکاران، ۲۰۲۲).

بهزیستی روان‌شناختی^۴، به قضاوت فرد از درجه میزان مطلوبیت کیفیت کل زندگی اطلاق می‌گردد و نقش مهمی در سلامت جسمی و روانی دارد. افراد با بهزیستی روان‌شناختی بالا، در برابر تنش‌ها، مشکلات و چالش‌های زندگی، از قدرت مقاومت بالاتری برخوردار بوده و عمر طولانی‌تری دارند (چی^۵ و همکاران، ۲۰۱۸). این امر، از مسیر پذیرش خود، هدفمندی در زندگی، رشد شخصی، داشتن ارتباط مثبت با دیگران، تسلط بر محیط و خودمختاری حاصل می‌شود (لوی^۶ و همکاران، ۲۰۲۱). در کل مشخص شده است که افرادی با بهزیستی روان‌شناختی بالا، هیجانات مثبتی را تجربه می‌کنند و در مدیریت رویدادها و مسئولیت‌های پیرامونشان، توانمند هستند (ون‌زیل^۷ و همکاران، ۲۰۲۰). نوجوانانی که بهزیستی روان‌شناختی بالایی دارند، بیش‌تر علاقه‌مندند در اجتماع، نقش فعال‌تری را به عهده گرفته، وقت فراغت پرشوری برای خود ایجاد کنند و در فعالیت‌های عمومی بیش‌تر شرکت کنند که دارای روحیه مشارکتی بیش‌تر هستند و عمدتاً دارای هیجان مثبت‌اند و از ارزیابی مثبت رویدادهای در حال وقوع، استقبال می‌کنند و در مقابل، نوجوانانی که از بهزیستی روان‌شناختی پایینی برخوردارند، شرایط و رویدادها را نامطلوب ارزیابی کرده و به همین دلیل، هیجانات نامطلوب مثل اضطراب، افسردگی، ناکارآمدی، پرخاشگری و بحران هویت را بیشتر تجربه می‌کنند (پیوسته‌گر و همکاران، ۱۳۹۸). بررسی مطالعات پیشین نشان داد که ذهن‌آگاهی یک عامل مهم در افزایش بهزیستی روان‌شناختی می‌باشد (پاگینی^۸ و همکاران، ۲۰۱۹؛ کلوسمن^۹ و همکاران، ۲۰۲۰؛ رومر^{۱۰} و همکاران، ۲۰۲۱). عبدالقادری و همکاران (۱۳۹۹)، در مطالعه‌ای به بررسی اثربخشی ذهن‌آگاهی^{۱۱} بر بهزیستی روان‌شناختی و رضایت از زندگی پرداختند و نتیجه گرفتند که آموزش مهارت‌های ذهن‌آگاهی، سبب افزایش بهزیستی روان‌شناختی و بهبود رضایت از زندگی می‌شود. همچنین نتایج پژوهش عالی‌پور و زغبی‌قناد (۱۳۹۶)، کلاینین-یوباس^{۱۲} و همکاران (۲۰۱۶) و سینگ^{۱۳} و همکاران (۲۰۱۶) نیز که به مطالعه تأثیر ذهن‌آگاهی بر بهزیستی روان‌شناختی می‌پرداختند، همگی نشان دادند که ذهن‌آگاهی اثر مستقیمی بر بهزیستی روان‌شناختی دارد. ذهن‌آگاهی به عنوان یادآوری و آگاهی از برخی واقعیت‌ها تعریف می‌شود که در این میان مهم‌ترین نکته، آگاهی از ناپایداری همه پدیده‌های جسمی و روانی است (هنپولا^{۱۴}، ۲۰۰۲). علاوه بر این، ذهن‌آگاهی بر برخورد هوشمندانه با مسال زندگی و پرهیز از واکنش‌های کور و غریزی تأکید دارد؛ همچنین بر رویارویی با تجربه کنونی با کنجکاو، گشاده‌رویی و پذیرش تأکید دارد (یانگ^{۱۵}، ۲۰۲۲). آگاهی نسبت به ناپایداری تجارب بیرونی و درونی (احساسات و هیجان‌ها) مهم‌ترین عامل در افزایش بهزیستی روان‌شناختی است؛ در واقع ذهن‌آگاهی با افزایش گشودگی و پذیرش بیشتر می‌تواند به ارتقاء سلامت روان‌شناختی افراد کمک کند (رومر و همکاران، ۲۰۲۱). اما در مورد سایر مکانیسم‌های زیربنایی و عوامل واسطه‌ای بین ذهن‌آگاهی و بهزیستی روان‌شناختی اطلاعات کمی در پژوهش‌های پیشین وجود دارد.

1 Positive Psychology

2 Durden-Myers

3 Hirshberg

4 Psychological Well-Being

5 Chei

6 Levene

7 Van Zyl

8 Pagnini

9 Klussman

10 Roemer

11 Mindfulness

12 Klainin_Yobas

13 Singh

14 Henepola

15 Yang

به نظر می‌رسد تجربه شیفتگی یک عامل میانجی قوی در این مدل باشد؛ چرا که برخی از مطالعات پیشین از نقش ذهن‌آگاهی بر افزایش تجربه شیفتگی حمایت کرده‌اند (ورونستوا^۱ و همکاران، ۲۰۲۱؛ چن^۲ و همکاران، ۲۰۱۸؛ اسکات_همیلتون^۳ و همکاران، ۲۰۱۶؛ امانوئل^۴ و همکاران، ۲۰۱۰؛ بوی‌اتزیز^۵ و همکاران، ۲۰۰۵؛ رحیم‌پور و همکاران، ۱۳۹۸) و همچنین تجربه شیفتگی به‌عنوان یک عامل بر افزایش بهزیستی روان‌شناختی مورد توجه پژوهشگران بوده است (باقری و همکاران، ۱۴۰۱؛ مالمیر و بیان‌فر، ۱۳۹۸). تجربه شیفتگی، به احساس ذهنی مثبت و لذت بردن از فعالیت اشاره دارد (ناجی‌میدانی، ۱۳۹۷). تجربه شیفتگی زمانی رخ می‌دهد که ما در تکالیف یا فعالیت‌های کنترل‌پذیر اما چالش‌انگیز که مستلزم داشتن مهارت قابل ملاحظه بوده و با انگیزه درونی همراه است، مشغول شویم (رحیم‌پور و همکاران، ۱۳۹۸). چیکسنت میهایلی^۶ (۲۰۰۰)، ویژگی‌های اصلی شیفتگی را به این شرح بیان می‌کند: در تجربه‌های شیفتگی، نسبت چالش موجود در فعالیت و مهارت لازم برای انجام آن، تقریباً یک به یک است و چالش و مهارت باید بالاتر از حد متوسط باشند. بررسی پیشینه پژوهش، نشان داد شواهد امیدوارکننده‌ای وجود دارد که ذهن‌آگاهی با تجربه شیفتگی مرتبط است.

ذهن‌آگاهی ظرفیتی است که فرد به طور کامل از آنچه که در ذهن، قلب و روح خود تجربه می‌کند، آگاه است و توجه کامل به محیط اطراف و حوادث آن، افراد مختلف و دنیای طبیعی دارد (بوی‌اتزیز و مکی، ۲۰۰۵). این توجه، توجهی است هدفمند، به همراه پذیرش بدون داوری در مورد تجربه‌های در حال وقوع در لحظه کنونی (کابات‌زین^۷، ۲۰۰۳)؛ که ایر امر می‌تواند منجر به افزایش تجربه شیفتگی یا غرقگی^۸ شود (ورونستوا و همکاران، ۲۰۲۱). چن و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی نشان دادند که مهارت ذهن‌آگاهی در افزایش حالت غرقگی افراد در حین انجام تکالیف مؤثر است و علاوه بر آن برخورداری از آموزش‌های ذهن‌آگاهی علاوه بر تقویت حالت غرقگی، در بهبود سلامت ذهن هم مؤثر است.

در سطح مفهومی، تجربه شیفتگی برای به اشتراک گذاشتن مکانیسم‌های نزدیک با ذهن‌آگاهی کشف شده است. از یک سو، ذهن‌آگاهی مستلزم پذیرش بدون قضاوت تجربیات درونی و بیرونی مستمر فرد است. از سوی دیگر، شیفتگی از سازه‌های روان‌شناسی مثبت‌نگر (اوزهان و کوادره^۹، ۲۰۲۰)، احساس ذهنی مثبتی است که در آن فرد با سطح از مهارت با تمرکز کامل غرق در فعالیتی چالش‌انگیز با برانگیختگی بالا می‌شود که این امر سبب بهزیستی روان‌شناختی می‌گردد (جلیلی و همکاران، ۱۳۹۸؛ آریزی و فضیلت‌پور، ۱۴۰۲). آریزی و فضیلت‌پور (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان رابطه ساختاری انگیزه درونی و بهزیستی تحصیلی با واسطه‌گری غرقگی تحصیلی نشان دادند که غرقگی تحصیلی علاوه بر نقش واسطه‌گری، به صورت مستقیم نیز بهزیستی تحصیلی را پیش‌بینی می‌کند. نتایج تحقیقات باقری و همکاران (۱۴۰۱) و مالمیر و بیان‌فر (۱۳۹۸)، تأثیر تجربه شیفتگی بر بهزیستی روان‌شناختی را نیز مطرح می‌کنند.

بنابر آنچه گفته شد علیرغم نگرانی عمومی در مورد سلامت روان نوجوانان متأسفانه این مهم، اغلب بدون شناسایی و حمایت لازم باقی مانده است (سازمان بهداشت جهانی^{۱۰}، ۲۰۱۹). در بررسی پیشینه پژوهش حاضر، مطالعاتی در زمینه رابطه ذهن‌آگاهی و تجربه شیفتگی با بهزیستی روان‌شناختی یافت شد اما هیچ یک از آنها به شیوه مدل‌یابی معادلات ساختاری در دانش‌آموزان انجام نشده است. از این حیث مطالعه حاضر از جنبه نوآورانه برخوردار است. با توجه به اهمیت شناسایی مکانیسم‌های زیربنایی بهزیستی روان‌شناختی به منظور تدوین برنامه‌های آموزشی و درمانی، مطالعه حاضر با هدف بررسی رابطه ذهن‌آگاهی و بهزیستی روان‌شناختی با نقش میانجی تجربه شیفتگی در دانش‌آموزان انجام شد.

روش

پژوهش حاضر، توصیفی-همبستگی به روش مدل‌سازی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری در پژوهش، شامل کلیه دانش‌آموزان دختر پایه سوم دوره دوم متوسطه نظری شهر قم، در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بود. طبق آماري که از طریق اداره کل آموزش و پرورش استان

1 Voronsteva

2 Chen

3 Scatt_Hamilton

4 Emanuel & et al

5 Boyatzis & Mackee

6 Csikszent Mihalyi

7 Kabat-Zinn

8 Flow Experience

9 Özhan & Kocadere

10 World Health Organization

قم در اختیار این پژوهش قرار گرفت، تعداد ۵۳۷۶ دانش‌آموز دختر پایه سوم دوره دوم متوسطه نظری، مشغول به تحصیل بودند. پژوهشگران بیان کرده‌اند که حداقل حجم نمونه برای مدل‌یابی معادلات ساختاری، ۱۰۰ تا ۱۵۰ نفر است. برخی پژوهش‌ها نیز تعداد بیشتری در حد ۲۰۰ نفر را پیشنهاد می‌کنند. با وجود آنکه در مورد حجم نمونه لازم برای تحلیل عاملی و مدل‌های ساختاری، توافق کلی وجود ندارد (شریبر^۱ و همکاران، ۲۰۰۶)، در تحقیقات مدل‌سازی، تعداد نمونه ۲۰۰ نفر قابل قبول است (کلین^۲، ۲۰۱۵). بر این اساس از جامعه نام‌برده، نمونه‌ای به حجم ۲۰۰ نفر تعیین گردید و برای جلوگیری از ریزش حجم نمونه، با احتساب ۱۰٪ بیشتر از حجم نمونه، تعداد ۲۲۰ پرسشنامه بین دانش‌آموزان توزیع شد. نحوه نمونه‌گیری در این پژوهش، به صورت تصادفی و از نوع خوشه‌ای چند مرحله‌ای بود. ملاک‌های ورود به مطالعه رضایت آگاهانه، عدم ابتلا به بیماری‌های جدی روانی و جسمانی و قرار داشتن در بازه سنی ۱۶ تا ۱۸ سال و ملاک‌های خروج از مطالعه مخدوش بودن پرسشنامه‌ها در نظر گرفته شد. به منظور رعایت اصول اخلاقی در توضیحات رضایت‌نامه اختیاری بودن شرکت در مطالعه و محرمانه بودن اطلاعات مورد تأکید قرار گرفت. همچنین جهت رعایت اصل رازداری به جای درخواست نام و نام خانوادگی از اختصاص دادن عدد به هر پاسخنامه استفاده شد. در انتها جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش و برای ارزیابی مدل پیشنهادی از روش معادلات ساختاری و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS نسخه ۲۴ و AMOS نسخه ۲۴ استفاده شد.

ابزار سنجش

پرسشنامه ۵ عاملی ذهن‌آگاهی^۳ (FFMQ): پرسشنامه پنج عاملی ذهن‌آگاهی شامل ۳۹ گویه است که توسط بائر^۴ و همکاران (۲۰۰۶) ساخته شده است. این پرسشنامه پنج عامل ذهن‌آگاهی را می‌سنجد: مشاهده، توصیف، عمل با آگاهی، عدم قضاوت در مورد تجارب درونی و عدم واکنش به تجارب درونی. نمره هر زیرمقیاس بر حسب مجموع ارزش گزینه‌های هر ماده (هرگز=۱؛ به ندرت=۲؛ گاهی=۳؛ اغلب=۴؛ همیشه=۵) محاسبه می‌شود. سازندگان آلفای کرونباخ نمره کل ذهن‌آگاهی و خرده مقیاس‌های آن بالاتر از ۰/۷۰ گزارش داده و نشان دادند که پرسشنامه روایی پیش‌بین معناداری در پیش‌بینی علائم روان‌شناختی دارد و خرده مقیاس‌های پرسشنامه با مقیاس سرکوب فکری و ناگویی هیجانی مقداری همبستگی ۰/۱۶ تا ۰/۶۸ دارد ($p < 0/05$) که بیانگر روایی همگرا و واگرای پرسشنامه است. تمیایی‌فر و همکاران (۱۳۹۵) پایایی بازآزمایی بعد از گذشت دو هفته در نمونه ۵۸ نفری را در مقیاس‌های پرسشنامه بین ۰/۷۶ تا ۰/۸۶ و کل پرسشنامه ۰/۸۹ گزارش دادند و نشان دادند که پرسشنامه از روایی سازه مطلوبی برخوردار است ($RMSEA = 0/07$) و تبیین کننده ۴۹ درصد از واریانس است. در پژوهش حاضر پایایی پرسشنامه و خرده مقیاس‌های آن به روش آلفای کرونباخ بین ۰/۷۸ تا ۰/۹۴ بدست آمد.

پرسشنامه تجربه شیف‌تگی^۵ (FSS): این پرسشنامه توسط جکسون و اکلد^۶ (۲۰۰۲) طراحی شده است که دارای ۳۶ گویه و در برگیرنده ۹ بعد چالش-مهارت (۲۸، ۱۹، ۱۰، ۱)، اهداف روشن (۳۰، ۲۱، ۱۳، ۳)، بازخورد بدون ابهام (۳۴، ۲۵، ۱۶، ۷)، متمرکز شدن (۳۲، ۲۳، ۲۲، ۵)، ادغام عملکرد-آگاهی (۳۱، ۱۲، ۴، ۲)، از دست دادن خودآگاهی (۲۹، ۲۰، ۱۴، ۱۱)، احساس کنترل (۳۳، ۲۷، ۱۵، ۶)، احساس تحول زمان (۳۵، ۲۶، ۱۷، ۸) و احساس مشوق درونی (۳۶، ۳۱، ۱۸، ۹) است. این پرسشنامه بر اساس مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت شامل کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) تدوین شده است. جکسون و اکلد روایی پرسشنامه را با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی، احراز کردند و پایایی کل این مقیاس را ۰/۸۳ به دست آورده‌اند. در پژوهش فقیهی و همکاران (۱۳۹۷)، با استفاده از آلفای کرونباخ، پایایی هر کدام از مؤلفه‌های این مقیاس برآورد شده است که نتایج حاکی از مطلوب بودن آن هست. در پژوهش حاضر نیز میزان آلفای کرونباخ بدست آمده برای متغیر کلی برابر با ۰/۹۴ بوده است که در دامنه قابل قبول می‌باشد.

پرسشنامه بهزیستی روان‌شناختی ریف^۷ (PWBS): این پرسشنامه در سال ۱۹۸۹ توسط ریف طراحی شد. فرم اصلی آن دارای ۱۲۰ ماده می‌باشد ولی در بررسی‌های بعدی فرم‌های کوتاه‌تر ۸۴ ماده‌ای، ۵۴ ماده‌ای و ۱۸ ماده‌ای نیز پیشنهاد گردید. این مقیاس ۱۸ گویه دارد و بر اساس لیکرت شش درجه‌ای از ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۶ (کاملاً موافقم) نمره‌گذاری می‌شود؛ حداقل نمره قابل کسب در این مقیاس ۱۸ و حداکثر نمره ۱۰۸ می‌باشد و دارای ۶ مؤلفه شامل پذیرش خود (۲، ۸، ۱۰)، روابط مثبت با دیگران (۳، ۱۱، ۱۳)، خودمختاری (۹، ۱۲، ۱۸)، تسلط بر محیط (۱، ۴، ۶)، زندگی هدفمند (۵، ۱۴، ۱۶) و رشد شخصی (۷، ۱۵، ۱۷) می‌باشد. تدوین کنندگان روایی

1 Schreiber & et.al

2 Kline

3 Five-Factor Mind Fullness of Questionnaire

4 Baer

5 Flow State Scale

6 Jackson & Eklund

7 Psychological Well-Being Scale

محتوایی پرسشنامه را ۰/۸۵ و ضریب همسانی درونی کل آزمون را با استفاده از روش آلفای کرونباخ حدود ۰/۵۵ گزارش دادند (ریف و کییز، ۱۹۹۵). این پرسشنامه در ایران مورد استفاده قرار گرفت که میزان روایی محتوایی آن ۰/۷۷ گزارش شد و پایایی آن از دو روش آلفای کرونباخ و تنصیف استفاده به ترتیب برای مؤلفه‌های پذیرش خود ۰/۸۰ و ۰/۷۶، روابط مثبت ۰/۷۱ و ۰/۷۴، خودمختاری ۰/۷۴ و ۰/۷۷، تسلط بر محیط ۰/۷۵ و ۰/۶۵، زندگی هدفمند ۰/۸۰ و ۰/۷۹ و رشد فردی ۰/۷۶ و ۰/۶۵ به دست آمد (وحیدیان و همکاران، ۱۳۹۹). همچنین در پژوهش حاضر میزان آلفای کرونباخ این پرسشنامه ۰/۸۶ بدست آمد.

یافته ها

یافته‌های جمعیت‌شناختی نشان داد که از ۲۰۰ نفر مورد مطالعه، ۱۰۲ نفر (۵۱ درصد) در رشته انسانی، ۲۷ نفر (۱۳/۵ درصد) در رشته ریاضی و ۷۱ نفر (۳۵/۵ درصد)، در رشته تجربی مشغول به تحصیل بودند. همچنین در رابطه با تحصیلات پدر شرکت‌کنندگان، ۱۶۲ نفر (۸۱ درصد) آن‌ها تحصیلات دیپلم و پایین‌تر و ۳۸ نفر (۱۹ درصد) از آنها لیسانس و بالاتر بودند. در رابطه با تحصیلات مادر شرکت‌کنندگان نیز، تحصیلات ۱۴۳ (۷۱/۵ درصد) آنها تحصیلات دیپلم و پایین‌تر و ۵۷ نفر (۲۸/۵ درصد) از آن‌ها، دارای تحصیلات لیسانس و بالاتر بودند. و در نهایت میانگین و انحراف معیار سن افراد به ترتیب برابر $16/20 \pm 0/96$ بود. در جدول ۱ میانگین و انحراف استاندارد و ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش ارائه شده است.

جدول ۱. ماتریس همبستگی، میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش

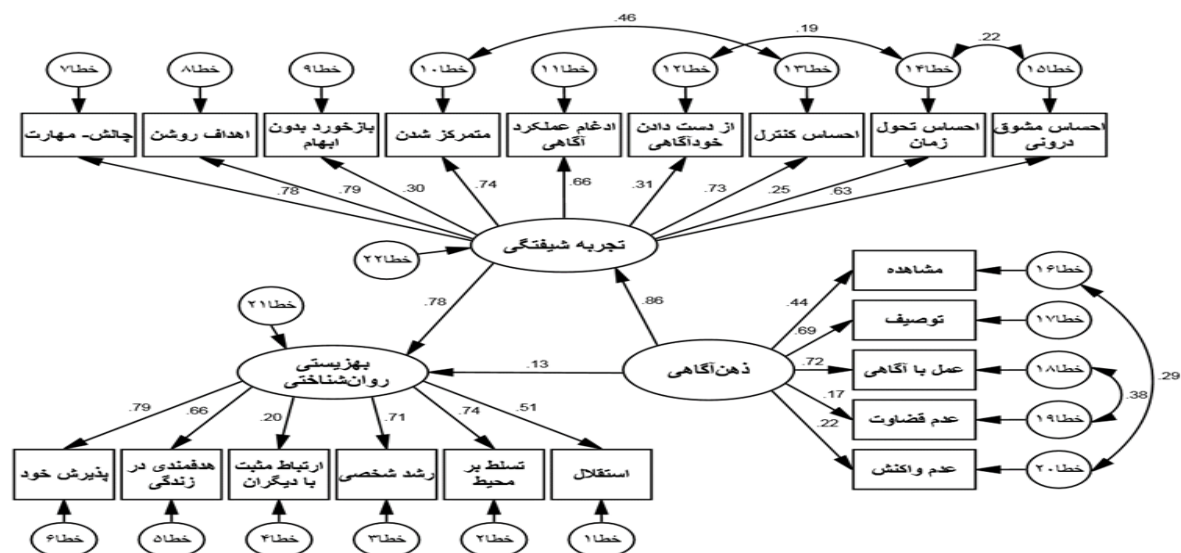
متغیرها	۱	۲	۳
۱. ذهن آگاهی	۱		
۲. تجربه شیفتگی	۰/۵۳**	۱	
۳. بهزیستی روان‌شناختی	۰/۵۳**	۰/۶۸**	۱
میانگین	۱۳۱/۵۴	۱۲۱/۱۲	۷۴/۶۷
انحراف معیار	۱۵/۶۶	۱۳/۷	۱۳/۲
کجی	-۰/۰۸	-۰/۳۲	-۰/۶۵
کشیدگی	-۰/۲۱	۰/۴۰	۰/۲۲

**P < ۰/۰۱

همان‌طور که در جدول ۱ دیده می‌شود، میان ذهن آگاهی با تجربه شیفتگی و بهزیستی روان‌شناختی، در سطح ۰/۰۱ رابطه معناداری وجود دارد. رابطه تجربه شیفتگی نیز با بهزیستی روان‌شناختی در سطح ۰/۰۱ معنادار است. همچنین بیشترین همبستگی بین رابطه بین تجربه شیفتگی و بهزیستی روان‌شناختی ($r = 0/68, p < 0/01$) و کم‌ترین همبستگی مربوط به ذهن آگاهی و بهزیستی روان‌شناختی ($r = 0/52, p < 0/01$) بود.

برای آزمون مدل پیشنهادی پژوهش، چند مفروضه اصلی مدل معادلات ساختاری شامل داده‌های گمشده، نرمال بودن و هم‌خطی چندگانه بررسی شد. دامنه مقادیر ضریب کجی از ۰/۶۵- تا ۰/۰۸- و دامنه مقادیر ضریب کشیدگی از ۰/۲۱- تا ۰/۴۰ بود. در مجموع مقادیر کجی و کشیدگی مربوط به تمام متغیرهای مشاهده شده، کمتر از دو بود که بیانگر آن است که توزیع هیچ‌کدام از متغیرهای مشاهده شده، تفاوت معنی‌دار با توزیع نرمال ندارد. هم‌خطی چندگانه متغیرهای پیش‌بین نیز با استفاده از آماره اغماض یا تحمل و عامل تورم واریانس بررسی شد. نتایج نشان داد که مقادیر ارزش‌های تحمل به‌دست‌آمده برای متغیرها بالای ۰/۱۰ و در دامنه ۰/۱۷ تا ۰/۸۴ بود که نشان‌دهنده نبود هم‌خطی چندگانه بین متغیرهای پیش‌بین است. همچنین مقدار عامل تورم واریانس به‌دست‌آمده برای متغیرها کوچک‌تر از ۱۰ و در دامنه ۱/۱۰ تا ۲/۹۸ بود که بیانگر نبود هم‌خطی چندگانه بین متغیرهای پیش‌بین است. مدل اصلاح شده نهایی در حالت ضرایب استاندارد، در شکل ۱ نشان داده شده است.

مدل‌یابی بهزیستی روان‌شناختی بر مبنای ذهن‌آگاهی با میانجی‌گری تجربه شیفنگی در دانش‌آموزان دختر پایه سوم دوره دوم متوسطه شهر قم
Modeling of Psychological Well-Being based on Mindfulness mediated by Flow in Female Students of the Third Grade ...

شکل ۱: مدل اصلاح‌شده نهایی تأثیر ذهن‌آگاهی بر بهزیستی روان‌شناختی با میانجی‌گری تجربه شیفنگی

با توجه به نتایج شکل ۱ مدل پیشنهادی می‌شود تجربه شیفنگی دارای اثر معنی‌داری بر بهزیستی روان‌شناختی بود ($P < 0/01$)؛ اما ذهن‌آگاهی دارای اثر معنی‌داری بر بهزیستی روان‌شناختی نبود ($P > 0/05$). همچنین ذهن‌آگاهی به طور غیرمستقیم با نقش میانجی تجربه شیفنگی بر بهزیستی روان‌شناختی اثر دارد و در مجموع ۸۰ درصد از واریانس متغیر ملاک را پیش‌بینی می‌کند؛ در ادامه به بررسی ضرایب مسیر در جدول ۲ و ۳ پرداخته شده است.

در جدول ۲ ضرایب اثر مستقیم و سطح معنی‌داری بین متغیرهای پژوهش آورده شده است.

جدول ۲. ضرایب مسیر مستقیم متغیرهای پژوهش

متغیر برونزا	مسیر	متغیرهای درونزا	برآورد غیراستاندارد	برآورد استاندارد	نسبت بحرانی	سطح معنی‌داری	فرضیه
ذهن‌آگاهی	←	بهزیستی روان‌شناختی	۰/۰۸۵	۰/۱۳	۰/۷۱۵	۰/۴۷۵	رد
تجربه شیفنگی	←		۰/۵۰۱	۰/۷۸	۳/۸۰	۰/۰۰۱	تأیید
ذهن‌آگاهی	←	تجربه شیفنگی	۰/۸۷۲	۰/۸۶	۵/۲۸	۰/۰۰۱	تأیید

همان‌طور که در شکل ۱ و جدول ۲ مشاهده می‌شود تجربه شیفنگی ($\beta = 0/78, P = 0/001$) دارای اثر معنی‌داری بر بهزیستی روان‌شناختی بود؛ اما ذهن‌آگاهی دارای اثر معنی‌داری بر بهزیستی روان‌شناختی نبود ($\beta = 0/13, P = 0/475$). ذهن‌آگاهی اثر معنی‌داری بر تجربه شیفنگی داشت ($\beta = 0/86, P = 0/001$).

جدول ۳ نتایج حاصل از روش بوت‌استرپ را برای روابط واسطه‌ای نشان می‌دهد.

جدول ۳: ضرایب مسیر غیرمستقیم مدل نهایی بهزیستی روان‌شناختی با استفاده از روش بوت‌استرپ

متغیر برونزا	متغیر واسطه	متغیر درونزا	β	فاصله اطمینان ۹۵٪	سطح معنی‌داری
ذهن‌آگاهی	تجربه شیفنگی	بهزیستی روان‌شناختی		حد بالا	حد پایین
			۰/۶۶۷	۰/۹۸	۰/۲۸۶

نتایج غیرمستقیم مدل پژوهش نشان داد که ذهن‌آگاهی از طریق میانجی‌گری تجربه شیفنگی اثر غیرمستقیم بر بهزیستی روان‌شناختی دارد؛ زیرا نتایج آزمون بوت‌استرپ برای اثر غیرمستقیم نشان داد که حد پایین و حد بالای این ضرایب مسیر، صفر را دربر نمی‌گیرد ($0/67$).

(۹۵ درصد CI: $0/28 \sim 0/98$)

شاخص‌های برازندگی مدل پیشنهادی و مدل اصلاح شده نهایی در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴: شاخص‌های برازندگی مدل‌های پیشنهادی و اصلاح شده

شاخص	χ^2	Df	P	χ^2/df	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	NFI	IFI	TLI
مدل اصلاح شده	۳۳۴/۸۲	۱۶۲	۰/۰۰۱	۲/۰۷	۰/۰۷۳	۰/۹۳	۰/۸۷	۰/۹۲	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۹۳
مقدار مطلوب	-	-	>۰/۰۵	<۳	<۰/۰۸	>۰/۹۰	>۰/۸۵	>۰/۹۰	>۰/۹۰	>۰/۹۰	>۰/۹۰

نتایج جدول بالا حاکی از آن است که همه‌ی شاخص‌ها در حد مطلوب گزارش شده‌اند و مدل نهایی با داده‌ها برازش مطلوب دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر ارزیابی مدل ساختاری بهزیستی روان‌شناختی بر اساس ذهن‌آگاهی با تأکید بر نقش میانجی تجربه‌ی شیفته‌ی در دانش‌آموزان دختر پایه سوم دوره دوم متوسطه نظری شهر قم بود. طبق یافته‌های مدل پژوهش، ذهن‌آگاهی اثر علی و مستقیم بر بهزیستی روان‌شناختی نداشت؛ این یافته با نتایج پژوهش‌های عالی‌پور و زغبی‌قناد (۱۳۹۶)، کلانین-یوباس و همکاران (۲۰۱۶)، سینگ و همکاران (۲۰۱۶) ناهمسو بود؛ دلیل تناقض یافته‌ها را می‌توان به روش‌شناسی متفاوت پژوهش‌های انجام شده در این زمینه نسبت داد. برای مثال مطالعه سینگ و همکاران (۲۰۱۶)، با روش همبستگی و تحلیل رگرسیون انجام شده است. مطالعه عالی‌پور و زغبی‌قناد (۱۳۹۶) روی دانشجویان دختر ساکن مجتمع خوابگاهی دانشگاه شهید چمران در اهواز انجام شده است. کلانین-یوباس و همکاران (۲۰۱۶)، در پژوهشی با هدف بررسی اثرات پیش‌بینی کننده ذهن‌آگاهی، خودکارآمدی، حمایت اجتماعی و بهزیستی روان‌شناختی، در بین ۶۳۰ نفر از دانشجویان مقطع کارشناسی فیلپین، با استفاده از تحلیل همبستگی و مدل‌سازی معادلات ساختاری، به این نتایج دست یافتند که خودکارآمدی، حمایت خانواده، حمایت دوستان و حمایت از افراد مهم، پیش‌بینی کننده بهزیستی روان‌شناختی بودند.

همچنین تجربه شیفته‌ی اثر علی و مستقیم بر بهزیستی روان‌شناختی داشت؛ این یافته با نتایج پژوهش‌های باقری و همکاران (۱۴۰۱) و مالمر و بیان‌فر (۱۳۹۸) همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت تجربه شیفته‌ی به وسیله ایجاد احساسات لذت‌بخش، تمرکز، غوطه‌ور شدن و درگیری شدید در تحصیل زمینه را برای فراموش کردن جنبه‌های ناخوشایند زندگی فراهم می‌آورد. افرادی که غالباً شیفته‌ی را تجربه می‌کنند بیشتر احتمال دارد که دارای سطوح بالاتری از انگیزش، تمرکز و سلامت جسمی و روانی باشند. علاوه بر این، اینگونه افراد بیشتر آگاه، پر انرژی، خلاق و با کفایت هستند و بهتر قادر به تصمیم‌گیری هستند (چیکسنت میهالی، ۱۹۹۰). شیفته‌ی یک منبع خوب، برای بهزیستی محسوب می‌شود، چنانکه چیکسنت میهالی (۱۹۹۰) این عقیده را دارد که مهارت‌های شناختی مرتبط با غرقگی برای رسیدن به یک زندگی خوب، بسیار کمک کننده است. فقیهی و همکاران (۱۳۹۷) نیز بیان می‌کنند که دانش‌آموزان با داشتن سطوح بالاتری از تجربه شیفته‌ی، فعالیت و تکالیف درسی را به دلیل چالش و لذتی که از انجام آن تجربه می‌کنند؛ انجام خواهند داد؛ نه صرفاً به خاطر عوامل تقویت کننده بیرونی. با توجه به یک حالت شیفته‌ی در ارتباط با تعامل بهینه و عملکرد مطلوب فرد است (محمودی بورنگ و آیتی، ۱۳۹۹)؛ باعث بهزیستی روان‌شناختی خواهد شد.

طبق یافته‌های مدل پژوهش، ذهن‌آگاهی اثر علی و مستقیم بر تجربه شیفته‌ی داشت؛ این یافته با نتایج پژوهش‌های ورونستوا و همکاران (۲۰۲۱)، اسکات-همیلتون و همکاران (۲۰۱۶) و رحیم‌پور و همکاران (۱۳۹۸) همسو است. در تبیین این یافته می‌توان اظهار داشت که ذهن‌آگاهی با افزایش تمرکز و ایجاد حالتی از انعطاف‌پذیری، انتخاب‌های دیگر را در افراد ممکن می‌سازد. افزایش توجه و آگاهی نسبت به افکار، هیجان‌ها و تمایلات از وجوه مثبت ذهن‌آگاهی است که با هماهنگ کردن رفتارهای سازگارانه و حالات روان‌شناختی مثبت موجب بهبود قابلیت فردی برای انجام فعالیت‌ها می‌گردد (چمبرس^۱ و همکاران، ۲۰۰۹). همچنین ذهن‌آگاهی با برقراری ارتباط دوباره مابین منابع درونی و بیرونی منجر به بهبودی و یادگیری بیشتر می‌شود. منابعی که حتی ممکن است فرد باور به داشتن آنها نداشته باشد.

ذهن‌آگاهی به ما یاری می‌دهد تا این نکته را درک کنیم که هیجان‌های منفی ممکن است رخ دهد، اما نه جز ثابت و دائمی شخصیت نیستند. همچنین به فرد این امکان را می‌دهد تا به جای آنکه به رویدادهای به طور غیرارادی و بی‌تأمل و تفکر پاسخ دهد، با اندیشه پاسخ دهد (امانوئل و همکاران، ۲۰۱۰). همه‌ی مؤلفه‌های ذهن‌آگاهی در برگیرنده‌ی رشد آگاهی دانش‌آموزان است که شامل مشاهده، توصیف، عمل همراه با ذهن‌آگاهی، عدم قضاوت و عدم واکنش می‌گردد و دانش‌آموزان با دارا بودن این ویژگی‌ها، نسبت به رخدادهای اطراف‌شان حساس و با دقت بیشتر و با دید متفاوت به وقایع نگاه می‌کنند و آنچنان که چیکسنت میهالی (۲۰۰۰) اظهار داشته به دلیل ایجاد حالت شیفستگی فرد در هر شرایط و هر فعالیتی فرد انرژی روانی خود را با توجه به داشتن اهداف واضح و روشن سرمایه‌گذاری می‌کند. بنابراین، ذهن‌آگاهی در دانش‌آموزان یکی از ابزارهای سوق دادن آنها به سمت درگیر شدن و غرقگی در انجام تکالیف محسوب می‌شود.

طبق یافته‌های مدل پژوهش، ذهن‌آگاهی با میانجی‌گری تجربه‌ی شیفستگی بر بهزیستی روان‌شناختی اثر علی و غیرمستقیم داشت. این یافته با نتایج پژوهش‌های باقری و همکاران (۱۴۰۱)، مالیر و بیان‌فر (۱۳۹۸)، عالیپور و زغبی‌قناد (۱۳۹۶)، کلانین-یوباس و همکاران (۲۰۱۶)، سینگ و همکاران (۲۰۱۶) و اسکات-همیلتون و همکاران (۲۰۱۶) همسو است. به اعتقاد رحیم‌پور و همکاران (۱۳۹۸) یکی از ابزارهایی که می‌توان جهت سریع روند خودشکوفایی و توانمند کردن دانش‌آموزان در زمینه تجربه شیفستگی در راستای تحقق اهداف روان‌شناسی مثبت نگر، از آن استفاده کرد؛ ذهن‌آگاهی است. همچنین گاردنر و مور^۱ (۲۰۰۷) مطرح کرده‌اند، ذهن‌آگاهی و تجربه شیفستگی در تعدادی از ویژگی‌ها تعیین‌کننده‌ی مهم، اشتراکات زیادی دارند مانند بودن در زمان حال و هوشیاری. ذهن‌آگاهی ظرفیتی است که فرد به طور کامل از آنچه که در ذهن، قلب و روح خود تجربه می‌کند، آگاه است و توجه کامل به محیط اطراف و حوادث آن، افراد مختلف و دنیای طبیعی دارد (بوی اتزیز و مکی، ۲۰۰۵). این توجه توجهی است هدفمند، به همراه پذیرش بودن داوری در مورد تجربه‌های در حال وقوع در لحظه‌ی کنونی (کابات زین، ۲۰۰۳). ذهن‌آگاهی به افراد کمک می‌کند تا چیزها را در معرض دید خود قرار داده، از فشار روانی رها شوند. دردهای بدنی را مدیریت و هیجانات را تنظیم کنند و زمینه را برای عملکرد بهتر خود و لحاظ برتر آماده سازند (پوردیک^۲، ۲۰۱۴؛ به نقل از رحیم‌پور و همکاران، ۱۳۹۹). ذهن‌آگاهی می‌تواند در رشد توانمندی‌های مثبت مانند تجربه شیفستگی مؤثر واقع شود. از سوی دیگر، تجربه شیفستگی یک مفهوم روان‌شناسانه و برگرفته از مفاهیم روان‌شناسی مثبت است (چیکسنت میهالی، ۲۰۰۰). این مفهوم اشاره به احساس مثبت ذهنی دارد و در آن فرد با سطحی از مهارت یا تمرکز کامل و با هوشیاری، کاملاً در یک فعالیت غرق می‌شود. به طور یک تجربه شیفستگی یک منبع خوب، برای بهزیستی محسوب می‌شود، چنانکه صاحب‌نظران اعتقاد دارند که مهارت‌های شناختی مرتبط با تجربه شیفستگی برای رسیدن به یک زندگی خوب، بسیار کمک کننده است.

با توجه به اهمیت حیاتی آموزش و پرورش در تربیت سرمایه‌های اجتماعی، انتظار می‌رود مدارس به عنوان مهم‌ترین محیط آموزشی با ایجاد بهزیستی روان‌شناختی، بتوانند با بالا بردن ذهن‌آگاهی دانش‌آموزان، آنان را به عنوان فرد مفیدی به جامعه تحویل دهند. از جمله نظرات رویکرد تجربه شیفستگی آن است که مؤلفه‌های تجربه شیفستگی و بهزیستی در اکثر زمینه‌ها به‌طور مثبت رابطه دارند و یکی از مؤثرترین روش‌ها جهت پیشگیری از چالش‌های منفی و بهزیستی نوجوانان، تجربه شیفستگی است و در نتیجه هرچه مؤلفه‌های تجربه شیفستگی افزایش یابد، بهزیستی روان‌شناختی افزایش می‌یابد. در این راستا نتایج این مطالعه نیز بر ارتباط بین ذهن‌آگاهی و بهزیستی روان‌شناختی با میانجی‌گری تجربه شیفستگی صحت گذاشته است.

از جمله محدودیت‌های این پژوهش، پاسخ ناخودآگاه و متعصبانه (خصوصاً در متغیر بهزیستی روان‌شناختی) برای حفظ مطلوبیت اجتماعی، با وجود سعی در جلب همکاری و ایجاد اطمینان برای پنهان ماندن نتایج بود؛ لذا، کنترل آن می‌تواند برای پژوهش‌های دیگر اطمینان بیشتری به همراه داشته باشد. همچنین زیاد بودن تعداد سؤالات پرسشنامه‌ها که موجب خستگی دانش‌آموزان می‌شد، از دیگر محدودیت‌های این پژوهش بود. نکته دیگر این که این تحقیق در دانش‌آموزان دختر پایه سوم متوسطه دوم شهر قم انجام گرفته است؛ بنابراین امکان تعمیم یافته‌های آن به کل کشور وجود ندارد. همچنین عدم وجود منابع فارسی و تحقیقات انجام شده در ایران پیرامون متغیر تجربه شیفستگی از دیگر محدودیت‌های پژوهش حاضر بوده است. پیشنهاد می‌شود روابط مؤثر بر بهزیستی روان‌شناختی در میان سایر اقشار جامعه می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد و هر یک از متغیرها در قالب پژوهشی جداگانه و در شهرهای دیگر، به صورت مفصل مورد بررسی قرار گیرد. همچنین با توجه به نتایج این پژوهش، به معلمان و اساتید محترم پیشنهاد می‌شود که ضمن سرمایه‌گذاری در جهت توانمندسازی روان‌شناختی آنها، به تدوین مداخله‌های مناسب به‌خصوص در زمینه ذهن‌آگاهی و تجربه شیفستگی بپردازند و از

1 Gardner & Moore

2 Burdick

تکالیف چالش برانگیز با زمان کافی به جای تکالیف کسل کننده برای ایجاد حالت شیفتگی استفاده کنند. به اضافه اینکه تمرین تمرکز حواس و به حداقل رساندن وقفه‌ها از دیگر مهارت‌های بهبود تجربه شیفتگی می‌باشد.

منابع

- آریزی، م. و فضیلت‌پور، م. (۱۴۰۲). بررسی نقش واسطه‌گری غرقگی تحصیلی در رابطه انگیزه درونی و بهزیستی تحصیلی. *دستاوردهای روان‌شناختی*، ۳۰ (۳)، ۱-۱۸. <https://doi.org/10.22055/psy.2023.43729.3030>
- باقری، م.، برزگر بفروئی، ک.، و استبرقی، م. (۱۴۰۱). مدل معادلات ساختاری پیش‌بینی اشتیاق تحصیلی بر اساس سبک‌های اسناد و سرمایه‌های روانشناختی با میانجی‌گری تجربه شیفتگی در دانشجویان. *مجله مطالعات روانشناسی تربیتی*، ۱۹ (۴۷)، ۱۶-۳۲. [10.22111/JEPS.2022.7229](https://doi.org/10.22111/JEPS.2022.7229)
- پیوسته‌گر، م.، دستجردی، ا.، و دهشیری، غ. ر. (۱۳۸۹). رابطه خلاقیت و بهزیستی ذهنی در دانشجویان. *مجله علوم رفتاری*، ۴ (۳)، ۲۰۷-۲۱۳. <https://www.sid.ir/fa/journal/viewpaper.aspx?id=116508>
- تمنای‌فر، ش.؛ اصغرنیژاد، ع.؛ میرزایی، م. و سلیمانی، م. (۱۳۹۵). ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه پنج عاملی ذهن آگاهی. *روان‌شناسی تحولی (روان‌شناسان ایرانی)*، ۱۲ (۴۷)، ۳۲۹-۳۲۱. [10.22075/jcp.2019.17050.1634](https://doi.org/10.22075/jcp.2019.17050.1634)
- جلیلی، فرخرو؛ عارفی، مؤگان؛ قمرانی، امیر؛ منشی، غلامرضا. (۱۳۹۸). ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس شیفتگی تحصیلی در دانشجویان. *نشریه آموزش و ارزیابی*، ۱۱ (۴۱)، ۱۵۵-۱۷۲. https://journals.iau.ir/article_541359.html
- رحیم‌پور، ش.، عارفی، م.، و منشی، غ. ر. (۱۳۹۸). اثربخشی آموزش ذهن آگاهی بر غرقگی و ثبات قدم دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه. *مطالعات آموزش و یادگیری*، ۱۱ (۱)، ۹۱-۷۰. [10.22099/JSLI.2019.5337](https://doi.org/10.22099/JSLI.2019.5337)
- عالیپور، س.، و زغبی‌قناد، س. (۱۳۹۶). بررسی رابطه ذهن آگاهی با بهزیستی روانشناختی: نقش تنظیم التزام راهبردی و عزت نفس. *پژوهش‌نامه روانشناختی مثبت*، ۳ (۲)، ۱-۱۸. <https://doi.org/10.22108/ppls.2017.103132.1071>
- عبدالقادری، م.، کافی‌ماسوله، س. م.، و مرادی‌کلارده، پ. (۱۳۹۹). اثربخشی ذهن آگاهی بر بهزیستی روان‌شناختی و رضایت از زندگی در دانش‌آموزان دختر دارای والدین مطلقه. *رویش روان‌شناسی*، ۹ (۱۲)، ۶۵-۷۴. <http://frooyesh.ir/article-1-2326-fa.html>
- فقیهی، ف.؛ مرزیه، ا. و جنابادی، ح. (۱۳۹۷). رابطه بین تجربه شیفتگی (فلو) و نیروهای انگیزشی در دانش‌آموزان. *مجله مطالعات روان‌شناسی تربیتی*، ۱۵ (۲۹)، ۱۷۷-۲۰۸. [10.22111/JEPS.2018.3602](https://doi.org/10.22111/JEPS.2018.3602)
- قادری، پ. (۱۴۰۰). تاثیر آموزش به شیوه بازی بر یادگیری و یادداری درس ریاضی و انگیزش دانش‌آموزان. *سومین کنفرانس بین‌المللی علوم تربیتی*، روانشناسی، مشاوره، آموزش و پژوهش: تهران. <https://civilica.com/doc/1258909>
- مالمیر، ص. و بیان‌فر، ف. (۱۳۹۸). رابطه سرمایه روانشناختی با شادکامی و شیفتگی، در دانش‌آموزان دختر. *مجله پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش*، ۲ (۱۸)، ۱۰۱-۱۱۲. <https://jonapte.ir/fa/showart-53555006743b958766c61b2e176f20dd>
- محمودی بورنگ، م. و آیتی، م. (۱۳۹۹). تبیین مبانی روان‌شناختی نظریه غرقگی در عناصر برنامه درسی. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، ۱۶ (۵۷)، ۲۶۵-۲۸۲.
- ناجی‌میدانی، ا. (۱۳۹۷). به کار گیری نظریه غرقگی در آموزش ادبیات فارسی، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی تحقیقات ادبی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران: امیر کبیر. <https://civilica.com/doc/902137/>
- وحیدیان، ز.؛ نوریان، خ.؛ وحیدیان، ا.، و رویین‌تن، س. (۱۳۹۹). آموزش مهارت‌های زندگی بر بهزیستی روان‌شناختی و سرمایه روان‌شناختی در پرستاران بیمارستان شهید بهشتی شهر یاسوج. *مجله ارمغان دانش*، ۲۵ (۲)، ۳۱۵-۳۰۱. <http://armaghanj.yums.ac.ir/article-1-2424-fa.html>
- Baer, R. A., Smith, G. T., Hopkins, J., Krietemeyer, J., & Toney, L. (2006). Using Self-Report Assessment Methods to Explore Facets of Mindfulness. *Assessment*, 13(1), 27-45. <https://doi.org/10.1177/1073191105283504>
- Boyatzis, R. E., & McKee, A. (2005). *Resonant leadership: Renewing yourself and connecting with others through mindfulness, hope, and compassion*. Harvard Business Press. <https://www.amazon.com/Resonant-Leadership-Connecting-Mindfulness-Compassion/dp/1591395631>.
- Chambers, R., Gullone, E., & Allen, N. B. (2009). Mindful emotion regulation: An integrative review. *Clinical psychology review*, 29(6), 560-572. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.06.005>
- Chei, C. L., Lee, J. M. L., Ma, S., & Malhotra, R. (2018). Happy older people live longer. *Age and ageing*, 47(6), 860-866. <https://doi.org/10.1093/ageing/afy128>
- Chen J.H, Tsai P.H, Lin, Y.C, Chen, C.K., & Chen, C.Y. (2018). Mindfulness training enhances flow state and mental health among baseball players in Taiwan. *Psychology Research and Behavior Management*, 12, 15-21. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30613170/>
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience* New York Harper and Row. https://www.researchgate.net/publication/224927532_Flow_The_Psychology_of_Optimal_Experience
- Csikszentmihalyi, M. (2000). *Beyond boredom and anxiety* (25th anniversary ed), san francisco: Jossey-bass. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0003-066X.55.10.1163>

- Durden-Myers, E. J., Whitehead, M. E., & Pot, N. (2018). Physical literacy and human flourishing. *Journal of Teaching in Physical Education*, 37(3), 308-311. <https://doi.org/10.1123/jtpe.2018-0132>
- Emanuel, A. S., Updegraff, J. A., Kalmbach, D. A., & Ciesla, J. A. (2010). The role of mindfulness facets in affective forecasting. *Personality and Individual Differences*, 49 (7), 815-818. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.06.012>
- Gardner, F. L., & Moore, Z. E. (2007). *The psychology of enhancing human performance: The mindfulness-acceptance-commitment (MAC) approach*. Springer Publishing Company. https://scholar.google.com/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q
- Henepola, G. B. (2002). Mindfulness in plain English. Buddhist Research Society. https://scholar.google.com/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=Henepola%2C+G.+B.+%282002%29.+Mindfulness+in+plain+English.+Buddhist+Research+Society.+&btnG=
- Hirshberg, M. J., Colaianne, B. A., Greenberg, M. T., Inkelas, K. K., Davidson, R. J., Germano, D., ... & Roeser, R. W. (2022). Can the Academic and Experiential Study of Flourishing Improve Flourishing in College Students? A Multi-university Study. *Mindfulness*, 13(9), 2243-2256. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12671-022-01952-1>
- Jackson, S. A., & Eklund, R. C. (2002). Assessing flow in physical activity: The flow state scale-2 and dispositional flow scale-2. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 24(2), 133-150. <https://journals.humankinetics.com/view/journals/jsep/24/2/article-p133.xml>
- Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: past, present, and future. *Clinical psychology: science and practice*, 10 (2), 144-156. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1093/clipsy.bpg016>
- Klainin-Yobas, P., Ramirez, D., Fernandez, Z., Sarmiento, J., Thanoi, W., Ignacio, J., & Lau, Y. (2016). examining the predicting effect of mindfulness on psychological well-being among undergraduate students: A structural equation modelling approach. *Personality and individual differences*, 91, 63-68. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886915300556?via%3Dihub>
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York, NY: Guilford publications.
- Klussman, K., Curtin, N., Langer, J., & Nichols, A. L. (2020). Examining the effect of mindfulness on well-being: self-connection as a mediator. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 14, e5. <https://doi.org/10.1017/prp.2019.29>
- Levine, G. N., Cohen, B. E., Commodore-Mensah, Y., Fleury, J., Huffman, J. C., Khalid, U., ... & American Heart Association Council on Clinical Cardiology; Council on Arteriosclerosis, Thrombosis and Vascular Biology; Council on Cardiovascular and Stroke Nursing; and Council on Lifestyle and Cardiometabolic Health. (2021). Psychological health, well-being, and the mind-heart-body connection: a scientific statement from the American Heart Association. *Circulation*, 143(10), e763-e783. <https://doi.org/10.1161/CIR.0000000000000947>
- Özhan, Ş. Ç., & Kocadere, S. A. (2020). The effects of flow, emotional engagement, and motivation on success in a gamified online learning environment. *Journal of Educational Computing Research*, 57(8), 6-31. <https://doi.org/10.1177/0735633118823159>
- Pagnini, F., Cavallera, C., Rovaris, M., Mendozzi, L., Molinari, E., Phillips, D., & Langer, E. (2019). Longitudinal associations between mindfulness and well-being in people with multiple sclerosis. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 19(1), 22-30. <https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2018.11.003>
- Roemer, A., Sutton, A., Grimm, C., & Medvedev, O. N. (2021). Differential contribution of the five facets of mindfulness to well-being and psychological distress. *Mindfulness*, 12, 693-700. <https://doi.org/10.1007/s12671-020-01535-y>
- Ryff, C.D., & Keyes, C.L.M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of personality and social psychology*, 69(4), 719-727. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.4.719>
- Schreiber, J. B., Nora, A., Stage, F. K., Barlow, E. A., & King, J. (2006). Reporting structural equation modeling and confirmatory factor analysis results: A review. *The Journal of educational research*, 99(6), 323-338. <https://doi.org/10.3200/JOER.99.6.323-338>
- Scott-Hamilton, J., Schutte, N. S., & Brown, R. F. (2016). Effects of a mindfulness intervention on sports-anxiety, pessimism, and flow in competitive cyclists. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 8 (1), 85-103. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26970111/>
- Singh, A. K., Choubey, A. K., & Singh, S. (2016). Does mindfulness enhance psychological well-being of the students. *Journal of psychosocial Research*, 11(2), 241-250. <https://www.proquest.com/docview/1868276734>
- Van Zyl, N., Andrews, L., Williamson, H., & Meyrick, J. (2020). The effectiveness of psychosocial interventions to support psychological well-being in post-operative bariatric patients: A systematic review of evidence. *Obesity Research & Child Practice*, 14(5), 404-420. <https://doi.org/10.1016/j.orcp.2020.05.005>
- Vorontsova-Wenger, O., Ghisletta, P., Ababkov, V., & Barisnikov, K. (2021). Relationship between mindfulness, psychopathological symptoms, and academic performance in university students. *Psychological reports*, 124 (2), 459-478. <https://doi.org/10.1177/0033294119899906>
- World Health Organization. (2019). Adolescent mental health. from <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/adolescent-mental-health>
- Yang, F. H., Tan, S. L., & Lin, Y. L. (2022). The relationships among mindfulness, self-compassion, and subjective well-being: The case of employees in an international business. *Sustainability*, 14(9), 5266. <https://doi.org/10.3390/su14095266>